

UNIVERSITATEA BABEȘ-BOLYAI, CLUJ-NAPOCA
FACULTATEA DE ISTORIE ȘI FILOSOFIE
ȘCOALA DOCTORALĂ „ISTORIE. CIVILIZAȚIE. CULTURĂ”

Corp, imagine și discurs.
Contribuția anatomiei la formarea „privirii medicale” la
Facultatea de Medicină din Cluj (1872-1940)

Rezumatul tezei de doctorat

Conducător științific:
Prof. univ. dr. Maria-Silvia CRĂCIUN

Candidat doctorand:
Silvia FĂGĂRĂȘAN

Cluj-Napoca
2023

CUPRINS

INTRODUCERE.....	4
Întrebarea de cercetare.....	4
Sursele cercetării.....	7
Analiza critică a bibliografiei locale.....	9
PARTEA I: Imagini discursive.....	31
I.1. Tehnologii ale privirii.....	33
a. Anomiști care privesc corpul.....	33
b. Obiectul discursului. Morfologia și temele principale.....	37
c. Direcționarea privirii. Spațiu, design, metode și concepte cheie.....	38
I.2. Disecții.....	46
a. Rolul disecției. Tehnici, instrumente și procese.....	46
b. Corpuri supuse disecției.....	64
c. Prezentarea rezultatelor disecției. Specimene anatomice.....	68
I.3. Experimente în laborator.....	70
a. Anatomia în raport cu alte discipline. Histologia și fiziologia.....	70
b. Realizarea de experimente. Cazuri și descoperiri.....	71
c. Viitorul științific pentru anomiști. Anatomia microscopică.....	78
PARTEA A II-A: Imagini ilustrative.....	89
II.1. Spațializarea corpului uman.....	89
a. A reprezenta o știință biologică.....	89
b. Stil și non-stil în ilustrații.....	92
c. Imagini tehnice și alte imagini de anatomie.....	97
II.2. Educarea ochiului medical	148
a. Identitatea anatomistului în calitate de comanditar.....	148
b. Artistul ca ilustrator al anatomiei.....	152
c. Importanța desenului.....	155
II.3. Instrumentalizarea ilustrației anatomice.....	157
a. Problema obiectivității.....	157

b. Anatomistul ca observator.....	159
c. Imagini anatomice în literatură.....	161
PARTEA A III-A: Controlul asupra discursului medical.....	197
III.1. Spații pentru exercitarea controlului.....	197
a. Spații materiale: arhitectura anatomiei.....	197
b. Spații muzeologice: colecționarea anatomiei.....	203
c. Spații discursive: crearea culturii anatomo-clinice.....	205
III.2. Transferuri de putere medicală.....	211
a. Interacțiuni cu cultura globală a anatomiei.....	211
b. Schimbări politice reflectate de către anomiști.....	214
c. Metode de păstrare a controlului.....	219
III.3. Extinderea controlului.....	222
a. Puterea disciplinară: anatomie și națiune.....	222
b. Anatomia și teoriile evoluției.....	227
c. Anatomia și antropologia.....	241
CONCLUZII.....	267
BIBLIOGRAFIE.....	271
LISTA ILUSTRĂȚIILOR.....	305
ANEXA.....	311

CUVINTE CHEIE: anatomie, facultate de medicină, Cluj, secolul al XIX-lea, secolul al XX-lea, privire medicală, imagine, control, discurs, corp, disecție, tehnologie

REZUMAT

Întrebarea de cercetare

Întrebarea de cercetare a prezentei teze de doctorat gravitează în jurul binomului dintre imagine și medicină și poate fi rezumată astfel: cum reușește vizualizarea cunoașterii în domeniul anatomiei să pună bazele unei discipline universitare și să contribuie astfel la formarea „privirii medicale”? Scopul acestei întrebări este de a-mi permite să abordez o temă care beneficiază în alte spații culturale de o bibliografie vastă, din perspectiva unică a cazului Universității din Cluj între 1872 și 1940, într-un sens interdisciplinar. În condițiile în care învățământul medical din această zonă a căpătat o importanță crescândă odată cu înființarea Universității în 1872, baza medicinei, anatomia, nu putea rămâne ignorată de marile proiecte reformatoare din domeniu. Vizualizarea cunoștințelor medicale prin anatomie a fost un proces cu efecte profunde în mai multe domenii: în antropologie, trădând ambiția anomiștilor de a spune mai multe despre oamenii vii decât despre corpurile de pe masa de disecție; în istoria medicală, dat fiind că realizările anomiștilor activi la Cluj au fost ridicate la rang de acte de cultură; în ambiția de a legitima o întreagă sferă de agenți și activități medicale prin promovarea „spiritului anatomo-clinic al școlii medicale clujene”.

Mai departe, ne întrebăm: în ce moduri specifice a informat studiul anatomiei „privirea medicală” la Facultatea de Medicină din Cluj, între 1872 și 1940? Argumentul propus este că anatomia își comunică cunoștințele despre corpul uman în primul rând prin imagini ilustrative (explicative) și discursive (procesuale). În timp ce primele reunesc instanțe ale culturii materiale (specimene, preparate, moulages, écorché), precum și ilustrații anatomice (în cărți, tratate, manuale, atlase), cele din urmă sunt produse ale unor interacțiuni strânse între cercetările anomiștilor și corpurile de lucrări dezvoltate în celelalte institute și clinici aparținând Facultății de Medicină. În cercetarea de față, imaginile discursive reprezintă tehnologii ale privirii articulate sub forma textelor care însoțesc ilustrațiile din manualele de anatomie, precum și disecțiile efectuate pe cadavre și transferate ulterior, din punct de vedere conceptual, în manualele de disecție. Cele două tipuri de imagini sunt specifice tipului de

producție de cunoaștere dezvoltat la Facultatea de Medicină și informează „privirea medicală”, în direcția formulată de Michel Foucault atunci când a scris despre implicațiile dezbaterilor dintre practicienii din clinică și anatomopatologi.

A fi anatomist la Facultatea de Medicină însemna că aveai la dispoziție cadrul instituțional pentru a crea, disemina și promova un anumit mod de a privi corpul uman care, nu numai că era menit să contribuie la formarea viitorului medic, dar își găsea sprijin în activitatea desfășurată în clinici și institute de cercetare. Astfel, au fost create diverse platforme de comunicare a rezultatelor cercetării sub forma unor entități muzeale, reuniuni academice și tratate medicale. Principalele ramuri ale anatomiei instituționale (una descriptivă și topografică, cealaltă patologică) au fost chemate să se alăture proiectului de modernizare a științei medicale, dar nu au putut face acest lucru decât în ceea ce era distinct pentru domeniul lor: folosind moartea ca punct de plecare pentru a spațializa boala în limitele organelor și țesuturilor, ele s-au bazat pe metode din ce în ce mai experimentale pentru a organiza și extinde tehnicile de vizualizare.

Imagini discursive

Rolul jucat de imaginile discursive în formarea „privirii medicale” expune în principal interacțiunile dintre anomiști și clinicieni pentru a configura educația medicală într-o formă cât mai productivă din punct de vedere științific. Acestea cuprind tehnologii ale vederii și practici de disecție, în sensul că imaginile anatomice devin procesuale și ajută la construirea unei infrastructuri de mecanisme legate de vedere care afectează modul în care corpurile sunt privite și supuse tratamentelor de vindecare. Prin „tehnologie a privirii” mă refer la mai multe activități realizate de anomiști, cu scopul deliberat de a trasa o abordare sistematică a dobândirii expertizei vizuale în domeniul lor, atât pentru studenți, cât și pentru alți cercetători. Astfel de activități includ: descrierea textuală a proceselor vizuale implicate în actul disecției, alături de ilustrațiile anatomice din manuale; organizarea lecțiilor de anatomie în primul rând prin utilizarea proiecțiilor și a altor mijloace vizuale; reapropierea tradițiilor anatomice prin prisma „științei moderne”, care acordă o importanță covârșitoare ochiului educat al clinicianului. Inspirându-mă metodologic din lucrarea lui Foucault, *Nașterea clinicii* (1963), îmi propun să identific modurile de discurs din manualele de anatomie consultate sau scrise de către anomiști, deoarece ele le permit să spațializeze corpul și să localizeze transformări patologice prin intermediul descrierii vizuale. În plus, mă folosesc de categoria imaginilor discursive pentru a demonstra că, departe de a fi investigații sistematice ai structurilor morfologice, așa cum pretindeau, anomiștii își prezentau constatările în termeni puternic

vizuali, recurgând la un vocabular bogat în metafore spațiale.

Principalele categorii de imagini discursive pot fi identificate astfel: un prim grup reunește cadrele conceptuale, școlile de gândire și tradițiile de scriitură despre corpul uman moștenite și însușite de anomiștii de la Cluj; un al doilea grup cuprinde diseecțiile ca modalități de utilizare a imaginilor în secvențe a căror orchestrare atentă suscită crearea unor metode medicale de „citire” a corpului. Atunci când își puneau în cuvinte activitățile desfășurate în sălile de curs, în sălile de diseecție sau în cele de laborator, anomiștii lucrau într-un câmp deja codificat de termeni și concepte. Ei își descriau procedeele asupra cadavrului așa cum o făceau predecesorii lor (pornind de la morfologie), dar urmăreau să își adapteze textele în funcție de școala de gândire anatomică la care aderau (de exemplu, anatomia funcțională, ceea ce însemna îmbinarea anatomiei cu fiziologia). Astfel de ajustări au fost la rândul lor influențate de dezbaterile cu clinicienii care se bazau pe anomiști pentru a furniza corpului medical elementele procedurale de bază pentru tranșarea corpurilor.

Diseecția operează ca un mod discursiv în felul următor: ea nu este menită să reprezinte doar partea practică a lecției de anatomie, ci treptat, i se conferă statutul de instrument metodologic în perspectivă clinică. Prin urmare, nu doar anatomistul este cel care efectuează diseecția, ci și clinicianul este dator să stăpânească vizualizarea corpului segmentat, chiar și atunci când nu este necesară aplicarea imediată a unei intervenții chirurgicale.

O întrebare suplimentară se referă la relația dintre imaginile discursive și cele ilustrative din cadrul manualului de anatomie. Cercetarea o prezintă drept o relație care se manifestă dual: ilustrațiile funcționează ca modele vizuale explicative pentru textul inserat, dar, în același timp, ele creează și conținut de sine stătător. Spre deosebire de natura statică a imaginilor ilustrative, cele discursive sunt o consecință directă a potențialului înscris în limbajul folosit de anomiștii înșiși.

Imagini ilustrative

Relația dintre imaginile discursive și cele ilustrative din manualul de anatomie poate fi descrisă astfel: imaginile ilustrative comunică conținuturi despre corpul uman în primul rând în mod didactic, iar impactul lor constă, în principal, în formarea privirii medicale macroscopice. Din această perspectivă, medicii sunt instruiți să vadă corpul uman ca pe o sumă de părți și să descifreze efectele bolii prin acordarea unei atenții deosebite transformărilor patologice din structurile acestora. Avantajul conținut în producția de imagini ilustrative constă în crearea posibilității de a „citi” corpul uman sub forma unei aglomerări de regiuni și structuri, lucru care îl conduce în cele din urmă pe anatomist la identificarea

entităților morfologice. Dezavantajul constă în faptul că, astfel, este perpetuat un mod clasificator de abordare a elementelor corpului, reducându-se spațiul pentru dezvoltarea unei priviri medicale capabile să lege formele de funcții, pe scurt, să dezvăluie procesele de transformare care îl pot ajuta pe medic în vindecarea unei boli.

În examinarea principalelor tipuri de imagini ilustrative din domeniul anatomiei pot fi identificate următoarele categorii: imaginile ca obiecte (legate de cultura materială a anatomiei) și imaginile ca reprezentări (legate de desenele și fotografiile din cărți și tratate). Producerea acestei categorii de imagini atrage după sine anumite consecințe, care pot fi schițate după cum urmează: imaginile ca obiecte participă la o cultură a colecționismului ce dezvăluie impulsul muzeologic al domeniului anatomic. Colecțiile de cultură materială sunt alcătuite cu grijă și nu sunt ascunse nici de ochii studenților, nici de cei ai publicului larg. Sălile muzeului de anatomie sunt pline de specimene anatomice, atât la Institutul de Anatomie Descriptivă, cât și la Institutul de Anatomie Patologică. Aceste săli sunt vizitate și comentate în egală măsură de anomiști și de clinicieni. Crearea și utilizarea imaginilor ilustrative în sensul coordonării privirii medicale, de partea clinicii, poate fi evaluată din punctul de vedere al avantajelor sau dezavantajelor sale. Pe de o parte, aceste imagini contribuie la consolidarea abilităților vizuale ale clinicianului atunci când se confruntă cu corpul pacientului, permițând o identificare rapidă a principalelor structuri și regiuni ale acestuia. Pe de altă parte, acestea alimentează o identitate mai degrabă statică pentru imaginea anatomică, incapabilă să se adapteze suficient la cerințele privirii în practica clinică.

Sursele cercetării

Așa cum am precizat anterior, teza de doctorat de față își propune să formuleze un argument despre conjuncția dintre vizualizarea cunoașterii și scrierea istorică aplicată la catedra de anatomie a Facultății de Medicină din Cluj între 1872 și 1940. Investigarea acestui subiect ne confruntă în primul rând cu un polimorfism semantic în cadrul căruia gravitează mai multe anatomii: o formă continuatoare a tradiției iluministe, ca disciplină distinctă de studiu medico-științific (disciplină universitară la Facultatea de Medicină după 1872); o practică ce angajează un profesor în fața unui auditoriu și operează o serie de acțiuni specifice în sala de curs a facultății de medicină (explicație, analiză, disecție); o platformă de manifestare a ambiției de a scrie un manual într-o limbă națională (un prim tratat în limba română în 1923); o platformă pentru investigații antropologice (cercetări bazate pe studiul craniilor și al fizionomiei în anii 1920 și 1930); o teorie care necesită un spațiu arhitectural complex, conceput pentru a găzdui multiplicitatea activităților (amfiteatrul, laboratorul, sala

de disecție); o tehnologie vizuală care apelează atât la achizițiile artei (tradiția academică de la Belle Arte), cât și la cele ale culturii materiale specifice (piese și preparate umede și uscate); o disciplină a cărei dezvoltare este însoțită simultan de nevoia de a-și exhiba dublul colecționist (muzeul atașat catedrei de anatomie).

Din acest motiv, sursele alese reflectă pluralitatea mediilor implicate în procesul de modernizare a anatomiei în Transilvania, la începutul secolului XX, dar și necesitatea unei abordări metodologice interdisciplinare. Prima categorie este constituită de surse textuale, respectiv literatura medicală și antropologică a lui Victor Papilian, figură de referință în proiectul de cercetare; tratatele de anatomie din alte spații culturale la care volumele lui Papilian fac trimitere directă sau indirectă (cele ale lui Duval, Poirier, Rauber-Kopsch, Spalteholz, Tandler, Testut, Toldt, Gray); alte tratate de medicină scrise în limba română în perioada imediat următoare publicării volumelor lui Papilian (cele ale lui Titu Vasiliu, Iuliu Hațieganu, Ioan Goia). Întrucât istoria catedrei de medicină a fost înființată în aceeași perioadă cu cea a catedrei de anatomie, sunt importante și textele produse de catedra de istoria medicinei, în special cele realizate de Jules Guiart și Valeriu Bologa între 1920 și 1940. Analele Universității din Cluj sunt consultate împreună cu cele ale universităților din București și Iași, unde s-a dezvoltat în aceeași perioadă un învățământ de anatomie cu ambiții reformatoare. Memoriile și ficțiunea literară constituie o altă categorie de surse textuale. În acest sens, menționez că am ales să parcurg literatura artistică scrisă de Papilian pentru că ea conține numeroase indicii despre activitatea personalului care activa la catedra de anatomie, despre organizarea concretă a spațiilor de instruire anatomică, modelate în limbajul ficțiunii literare.

După cum s-a menționat anterior, artefactele medicale reprezintă o bază importantă de surse pentru cercetare, la care se adaugă alte tipuri de surse vizuale: ilustrații anatomice din cărțile lui Papilian, dar și din alte cărți consultate de acesta, care relevă aspecte frapante ale statutului său de anatomist și de comanditar de ilustrații; o sursă cinematografică reprezentată de filmul *A Világrem [Din ororile lumii]* din 1920, regizat și produs la Cluj de Jenő Janovics, a cărui intrigă este punctată cinematic de un montaj care prezintă corpurile protagoniștilor într-o formă fragmentată, după un model de vizualizare de sorginte anatomică. Nu în ultimul rând, am ales o categorie de surse muzeale care subliniază tranziția spre modernitate a anatomiei ca disciplină și transformarea ei într-o bază de organizare a cunoașterii medico-științifice cu impact asupra întregii societăți.

Inovații metodologice și conceptuale

La nivel metodologic, această cercetare propune o abordare metodologică aplicată pentru cazul Facultății de Medicină din Cluj pe fundalul a trei sfere conceptuale principale: „privire medicală”, „știință, tehnologie și medicină” și „imagine tehnică”.

„Privirea medicală” ne ajută să reconstituim conceptual istoria anatomiei sub forma unei narațiuni despre producția de imagini destinate figurile medicale active la Facultatea de Medicină din Cluj între 1872-1940. Textele de medicină produse în mediul universitar clujean demonstrează un parteneriat strâns între practica clinică și pedagogia anatomiei. De o relevanță semnificativă aici este propunerea lui Foucault, căci „privirea medicală” devine un concept-cheie pentru analiză, subliniind modul în care activitatea clinică încurajează dobândirea de cunoștințe în scopul controlului asupra bolii și pacientului. Mutația produsă de metoda lui Foucault se referă la modul în care este mobilizat corpul pacientului: de la încadrarea sa ca recipient al bolii, el se transformă într-un dispozitiv care facilitează o schimbare structurală în felul de operare al practicienilor clinicii. Semnele și simptomele înregistrate în corpul supus tratamentului, cu scop de vindecare, ajung în centrul atenției. Diferența dintre metodele de lucru și obiectivele anatomiștilor și clinicienilor se bazează pe modul în care aceștia integrează moartea în practicile lor: în timp ce pentru anatomiști aceasta constituie un punct de plecare pentru efectuarea de cercetări menite să îmbogățească bagajul de cunoștințe despre corpul viu, pentru clinicieni, aceasta este o realitate care marchează sfârșitul vieții unui pacient. Aceste schimbări au avut un impact de durată asupra modului în care boala a ajuns să fie concepută atât de către cercetători, cât și de publicul larg.

Cercetarea STM (o prescurtare pentru domeniul „știință, tehnologie și medicină”) se constituie într-o abordare metodologică preocupată, de asemenea, de explorarea contradicțiilor din jurul conceptului de „progres” medical, începând cu mijlocul secolului al XIX-lea. Scopul principal este de a deconstrui relația dintre cei doi protagoniști desemnați, în mod tradițional, de istoria științei: cunoașterea și practica. Această abordare este utilă și pentru disciplina anatomiei, deoarece promovează examinarea simultană a contextelor împreună cu implicațiile asupra modului în care sunt tratați indivizii de către anatomiști, după cum se poate observa în antropologia fizică și în teoriile evoluționiste. Cadrul STM se distanțează de abordarea lui Foucault, în sensul că nu antagonizează cele două categorii, de „corp” și „privire”, din perspectiva controlului și disciplinării. În schimb, el invită cercetătorii să examineze cu atenție spațialitatea activităților desfășurate în cadrul instituțional al universității, să parcurgă textele anatomiștilor pentru a afla cum își concepeau ei practica în institutele specializate de anatomie, dar și metodele pe care le foloseau pentru a o modela drept un demers științific.

Conceptul de „imagine tehnică” elaborat de Horst Bredekamp reprezintă un instrument indispensabil pentru a da sens imaginii științifice și pentru a evidenția contradicțiile din configurările teoretice ale anatomiei. Contribuția sa se revendică de la *Bildwissenschaft*, profund îndatorată istoriei culturale pornind de la Aby Warburg. Experimentele și observațiile sunt legate de producerea de cunoștințe într-o manieră care nu respinge tradițiile istoriei artei în interpretarea imaginilor, ci le amplifică prin aplicarea metodelor istoriei artei asupra imaginilor din domeniul științei. „Imaginile tehnice” se găsesc la intersecția dintre știință, tehnologie și medicină, fiind inextricabil legate de instrumentele și procedurile de imagistică folosite în crearea. Îmbinând metode din istoria artei, studiile de cultură materială și filosofia științei, „turnura tehnică” este o metodologie care pune accentul pe uneltele și aparatele coroborate în crearea „imaginilor tehnice”.

Spre deosebire de argumentul dezvoltat de Lorraine Daston și Peter Galison în lucrarea *Objectivity* (2007), care făcea legătura între dezvoltarea imaginilor științifice și o „reținere deliberată” din partea creatorilor de imagini de atlas, autorii cărții *The Technical Image* subliniază efectul generator pe care imaginile însele le joacă în evoluția științei. Pentru ca acest lucru să se întâmple, este însă necesar să se pornească de la premisa că scopurile conștiente nu sunt înscrise în mod determinat în lucrările științifice și că există limitări inerente suporturilor textuale din proximitatea imaginilor. Într-un fel, acest lucru acționează ca o invitație la conceperea tehnologiei și instrumentelor tehnice drept actori principali în procesul de producere a cunoașterii; de asemenea, el semnalează că nu orice intenție stabilită de cercetători conduce la inventarea unui nou conținut științific. Metoda propusă de Bredekamp vizează mai mult decât interferența om-aparat, căci ea susține importanța de a ne raporta la mediile științifice într-un mod complet nou: dincolo de alegerea deliberată, există un întreg univers de descoperiri informat de specificitatea și unicitatea fiecărui dispozitiv care produce reprezentarea vizuală. Astfel, a privi imaginile produse în contexte non-artistice echivalează cu a le trata din punct de vedere istorico-artistic, în sensul decupării mecanismelor care alimentează dezvoltarea cunoașterii în diverse domenii ale științei, inclusiv în anatomie.

Concentrându-se asupra aspectelor legate de vază și viziune, această teză de doctorat propune argumentul potrivit căruia anatomia este responsabilă pentru crearea și diseminarea unui sistem de imagistică, necesar pentru decodificarea mesajelor înscrise în corpul obiectificat al pacientului sau al materialului de laborator. Moartea capătă un rol unic, între fascinație și „joacă educativă”. Pentru anomiștii activi la sfârșitul secolului al XIX-lea și în primele decenii ale secolului al XX-lea la Universitatea din Cluj, examinarea morții pornind de la masa de disecție, este un prilej de a investiga natura bolii și relația acesteia cu

specificitatea vieții. Așa cum este prezentată în lucrarea lui Victor Papilian, disecția este concepută ca un proces intelectual care oferă condițiile pentru educarea ochiului viitorului medic în direcția unei „priviri medicale”, adesea orientate spre ea însăși și propriile mecanisme și scopuri. Corpul disecat de pe masa anatomistului este, de asemenea, un punct de plecare pentru activitățile sale din zona experimentului medical, desfășurată în laboratoare, departe de publicul adunat în amfiteatrul în care anatomia este predată ca disciplină normativă, la baza educației medicale.

BIBLIOGRAFIE (SELECȚII):

A. Surse primare

Surse edite:

APÁTHY, István, *A pióczafélék külső alakjáról: kivonatos közlés* [*On the external form of leeches: an abstract communication*], Budapest, 1889;

APÁTHY, István, *Die Microtechnik der thierischen Morphologie: eine kritische Darstellung der mikroskopischen Untersuchungsmethoden* [*The microtechnique of animal morphology: a critical account of the microscopic methods of examination*], Braunschweig-Leipzig, 1896-1901;

DAVIDA, Leó, *Az ágyéki és kereszttagyi dúczok többszörösségéről* [*On the multiplicity of lumbar and cruciate ligaments*], Budapest, 1880;

DAVIDA, Leó, *Über das Verhalten der Spinalwurzeln und Spinalganglien der Halsnerven in einem Falle von Perobrachie* [*On the behaviour of the spinal roots and ganglia of the cervical nerves in a case of perobrachia*], Berlin, 1882;

DAVIDA, Leó, *A gerinczagi idegek mellső és hátsó ágainak képződésmódjáról* [*On the formation of the anterior and posterior branches of the spinal nerves*], Budapest, 1882;

DAVIDA, Leó, *Emlékkönyv. A kolozsvári Magyar Királyi Ferencz József Tudományegyetem és különösen ennek orvosi és természettudományi intézetei* [*A Memorial book about the Royal Hungarian Franz Joseph University of Cluj with a focus on its medical and natural science institutes*], Cluj, 1903;

DAVIDA, Jenő, *Vizsgálatok a koponyavarratok és synchondrosis esontosodásáról* [*Investigations on the aetiology of the cranial vertebrae and synchondrosis*], Cluj, 1912;

DAVIDA, Jenő, *Adatok az átmeneti varratok persisztálásához* [*Data for the persistence of temporary stitches*], Cluj, 1913;

DAVIDA, Jenő, *A nemi sajátosságok megváltozása daganatok folytán* [*Changes in sexual characteristics due to tumours*], Budapest, 1929;

DUVAL, Mathias, *Le Darwinisme: leçons professées à l'école d'anthropologie* [*Darwinism: lessons taught at the school of anthropology*], Paris, 1886;

HÓGYES, Endre, *A vese vérkeringési viszonyairól* [*The circulatory conditions of the kidneys*], Budapest, 1873;

HÓGYES, Endre, *Az asszociált szemmozgások idegmechanismusáról* [*On the neural mechanism of associated eye movements*], Budapest, 1885;

HÓGYES, Endre, *Emlékkönyv a Budapesti Királyi Magyar Tudomány Egyetem Orvosi Karának multjáról és jelenéről* [*A memorial book about the past and present of the Medical Faculty of the Royal Hungarian University of Budapest*], Budapest, 1896;

HYRTL, Joseph, *Lehrbuch der Anatomie des Menschen* [*Textbook of Human Anatomy*], Prague, 1846;

KLUG, Nándor, *Vizsgálatok az emlősök fülcsigájáról* [*Studies on the mammalian earwig*], Pest, 1873;

KLUG, Nándor, *A színézésről indirect látás mellett* [*On syneresis in addition to the indirect vision*], Budapest, 1875;

LENHOSSÉK, József, *Über den feineren Bau der gesammten medulla spinalis* [*On the finer structure of the entire spinal cord*], Vienna, 1854;

LENHOSSÉK, József, *Beiträge zur Erörterung der histologischen Verhältnisse des centralen Nervensystems* [*Contributions to the discussion of the histological conditions of the central nervous system*], Vienna, 1858;

LENHOSSÉK, József, *Neue Untersuchungen über den feineren Bau des centralen Nervensystems des Menschen* [*New investigations into the finer structure of man's central nervous system*], Vienna, 1858;

LENHOSSÉK, József, *A közép idegrendszer szürke állományának és az egyes ideggyökök eredeteinek tájviszonyai* [*The geography of the grey matter of the central nervous system and the origins of the different nerve roots*], Pest, 1867;

LENHOSSÉK, József, *Az emberi vese viszer-rendszere* [*The blood system of the human kidney*], Budapest, 1877;

PAPILIAN, Victor, *Studiul indicelui cranian și transverso-vertical pe craniile de români și maghiari* [*The study of the cranial and transverse-vertical index on Romanian and Hungarian skulls*], Cluj, 1920;

PAPILIAN, Victor, *Considerații anatomice asupra unui creier de microcefal* [*Anatomical considerations on a microcephalic brain*], București, 1919;

PAPILIAN, Victor, *Manual practic de disecție* [*A practical handbook of dissection*], Cluj, 1920-1921;

PAPILIAN, Victor, *Considerațiuni antropologice asupra unui craniu deformat* [*Anthropological considerations on a deformed skull*], Cluj, 1921;

PAPILIAN, Victor, *Căile centripete ale reflexului oculo-cardiac și oculo-respirator: (cercetări experimentale)* [*The centripetal pathways of the oculo-cardiac and oculo-respiratory reflex: (experimental researches)*], Cluj, 1923;

PAPILIAN, Victor, *Tratat elementar de anatomie descriptivă și topografică: cu aplicațiuni medico-chirurgicale* [*An elementary treatise on descriptive and topographical anatomy: with medical and surgical applications*], Cluj, 1923-1928;

PAPILIAN, Victor, VELLUDA, Constantin, *Scheletul fibros al inimii* [*The fibrous skeleton of the heart*], Cluj, 1924;

PAPILIAN, Victor, *Influența sistemului vegetativ asupra infecțiilor* [*The influence of the vegetative system on infections*], Cluj, 1926;

PAPILIAN, Victor, *Raportul dintre craniu și forma orbitei* [*The ratio of the skull to the shape of the eye socket*], Cluj, 1934;

PAPILIAN, Victor, RUSSU, Ioan Gabriel, *Căile limfatice colaterale din torace la câine* [*The collateral lymphatic pathways in the thorax of the dog*], Cluj, 1940;

PAPILIAN, Victor, VELLUDA, Constantin, *Cercetări antropologice asupra moșilor dintre Arieșe* [*Anthropological researches on the moși between the Arieș areas*], București, 1940;

PAPILIAN, Victor, *Manechinul lui Igor și alte povestiri de iubire* [*Igor's mannequin and other love stories*], București, 1943;

Muzee și colecții:

Coriolan Tătaru's Collection of Dermatological moulages at the County Emergency Hospital in Cluj-Napoca (Clinicilor Street, no. 3-5, Cluj-Napoca);

The History of Medicine Museum in Paris (12 Rue de l'École de Médecine, Paris);

The Luigi Rolando Museum of Human Anatomy in Torino (Corso Massimo d'Azeglio, 52, Torino);

The Anatomical Theatre of the Archiginnasio in Bologna (Piazza Galvani, 1, Bologna);

The Museum of Palazzo Poggi in Bologna: the anatomy and obstetrics collections (Via Zamboni, 33, 40126 Bologna);

The Anatomical Theatre of Padua (Via VIII Febbraio, 12, 35121 Padua);

Film:

JANOVICS, Jenő, *A Világrém* (Cluj, 1920, Cluj, 35 mm, 54 min, from the personal archive of prof. dr. Xanthus Gabór)

Sculptură:

BRÂNCUȘI, Constantin, *Écorché* (1902)

B. Surse secundare:

Cărți:

AGAR, Jon, SMITH, Crosbie (eds.), *Making Space for Science. Territorial Themes in the Shaping of Knowledge*, London, Palgrave Macmillan, 1998;

ALBERTI, Samuel J.M.M., *Morbid Curiosities. Medical Museums in Nineteenth-Century Britain*, Oxford Scholarship Online, 2011;

ANDERSON, Nancy, DIETRICH, Michael R. (eds.), *The Educated Eye. Visual Culture and Pedagogy in the Life Sciences*, Hanover, New Hampshire, Dartmouth College Press, 2012;

ASMA, Stephen T., *Stuffed Animals & Pickled Heads. The Culture and Evolution of Natural History Museums*, New York, Oxford University Press, 2003;

AIGRIE, Brian S. (ed.), *Picturing Knowledge. Historical and Philosophical Problems Concerning the Use of Art in Science*, Toronto, University of Toronto Press, 1996;

BARNETT, Richard, *Crucial Interventions: An Illustrated Treatise on the Principles & Practice of Nineteenth-Century Surgery*, London, Thames & Hudson, 2015;

BÂRSU, Cristian, *Mărturisiri pentru viitor. Mărturii ale începutului Facultății de Medicină din Cluj (1919 – 1920)*, Cluj Napoca, Editura Medicală Universitară Iuliu Hațieganu, 2004;

BÂRSU, Cristian, *Pagini din Hronicul Școlii Clujene de Medicină și Farmacie. Dezbaterile din Consiliul Profesorat al Facultății de Medicină în anul universitar 1920-1921*, Cluj-Napoca, Editura U. T. Press, 2008;

BÂRSU, Cristian, *Aspecte istorice ale disciplinelor morfofuncționale de la Facultatea de Medicină din Cluj în perioada 1919-1979*, Cluj-Napoca, Editura U. T. Press, 2010;

BÂRSU, Cristian, *Istoria Anatomiei, Embriologiei și Histologiei. Curs tematic*, Cluj-Napoca, Editura U. T. Press, 2006;

BÂRSU Cristian, *Repere din istoria disciplinelor de farmacologie, biochimie, igienă, microbiologie, epidemiologie și istoria medicinei ale Facultății de Medicină din Cluj în perioada 1919-1979*, Cluj-Napoca, Editura U. T. Press, 2010;

BERKOWITZ, Carin, *Charles Bell and the Anatomy of Reform*, Chicago, University of Chicago Press, 2015;

BERKOWITZ, Carin, LIGHTMAN, Bernard (eds.), *Science Museums in Transition. Cultures of Display in Nineteenth-Century Britain and America*, Pittsburgh, Pa., University of Pittsburgh Press, 2017;

BERTOLONI MELI, Domenico, *Visualizing Disease: The Art and History of Pathological Illustrations*, Chicago, University of Chicago Press, 2017;

BISHOP, Jeffrey P., *The Anticipatory Corpse: Medicine, Power, and the Care of the Dying*, Notre Dame, Indiana, University of Notre Dame Press, 2011;

BRÎNZEU, Pius, *Simțul clinic și arta diagnosticului*, Timișoara, Ed. Facla, 1973;

BROWNER, Stephanie P., *Profound Science and Elegant Literature: Imagining Doctors in Nineteenth-Century America*, Philadelphia, PA, University of Pennsylvania Press, 2005;

BURKE, Peter, *What is the History of Knowledge?*, Cambridge, Polity, 2015;

BURNHAM, John Chynoweth, *What is Medical History?*, Cambridge, Polity Press, 2005;

BYNUM, W. F., LOCK, Stephen, PORTER, Roy (eds.), *Medical Journals and Medical Knowledge*, London and New York, Routledge, 1992;

BYNUM, William F., *Science and the Practice of Medicine in the Nineteenth Century*, Cambridge, MA, Cambridge University Press, 1994;

CALLEN, Anthea, *Looking at Men: Anatomy, Masculinity and the Modern Male Body*, New Haven, Yale University Press, 2018;

CARORT, Mimi, KARP, Diane R. (eds.), *Ars Medica: Art, Medicine and the Human Condition*, Philadelphia, Philadelphia Museum of Art, 1985;

CAZORT, Mimi, KORNELL, Monique, ROBERTS, K.B. (eds.), *The Ingenious Machine of Nature. Four Centuries of Art and Anatomy*, Ottawa, National Gallery of Canada, 1996;

CRÎȘAN, Mircioiu, *Școala clujeană de chirurgie (1919-2002)*, Cluj-Napoca, Ed. Dacia, 2003;

CUIR, Raphaël, *The Development of the Study of Anatomy. From the Renaissance to Cartesianism: da Carpi, Vesalius, Estienne, Bidloo*, Lewiston, The Edwin Mellen Press, 2009;

DACOME, Lucia, *Malleable Anatomies. Models, Makers, and Material Culture in Eighteenth-Century Italy*, Oxford, Oxford University Press, 2017;

DASTON, Lorraine, PARK, Katharine, *Wonders and the Order of Nature*, New York, Zone Books, 1998;

DEGUEURCE, Christophe, CADOT, Laure, *Fragonard Museum. The Écorchés*, New York, Blast Books, 2011;

DIDI-HUBERMAN, Georges, *Confronting Images: Questioning the Ends of a Certain History of Art*, University Park, Pennsylvania State University Press, 2005;

DREYFUS, Hubert L. Dreyfus, RABINOW, Paul, *Michel Foucault: Beyond structuralism and hermeneutics*, London and New York, Routledge, 2013;

EBENSTEIN, Joanna, DICKEY, Colin (eds.), *The Morbid Anatomy Anthology*, New York, Morbid Anatomy Press, 2014;

ENGELSTEIN, Stefani, *Anxious Anatomy. The Conception of the Human Form in Literary and Naturalist Discourse*, New York, State University of New York Press, 2008;

FABIAN, Ann, *The Skull Collectors. Race, Science and America's Unburied Dead*, Chicago, The University of Chicago Press, 2010;

FEND, Mechthild, *Fleshing Out Surfaces. Skin in French Art and Medicine, 1650 – 1850*, Manchester, Manchester University Press, 2017;

FINDLEN, Paula, *Possessing Nature. Museums, Collecting and Scientific Culture in Early Modern Italy*, Berkeley and London, The University of California Press, 1994;

FLOREA, Marin, *Medicii și Marea Unire*, Tg. Mureș, Ed. Tipomur, 1993;

FLOREA, Marin, *Vieți dedicate omului. Personalități medicale clujene*, vol. I-VII, Cluj-Napoca, Ed. Dacia, 1993-1997;

FLOREA, Marin, *Furtuni în centrul medical clujean 1920-1960*, Cluj-Napoca, Ed. Universitară a UMF Iuliu Hațieganu, 1998;

FLOREA, Marin, *Facultatea de Medicină, Școala Medicală Clujeană și Spitalele din Cluj (1500-1990). Scurt istoric*, Cluj-Napoca, Ed. Casa Cărții de Știință, 2004;

FLOREA, Marin, *Medicina clujeană în cuvinte și idei înțelepte*, Cluj-Napoca, Ed. Casa Cărții de Știință, 2006;

FRENCH, Roger, WEAR, Andrew (eds.), *British Medicine in an Age of Reform*, New York, Routledge, 1991;

FRENCH, Roger, *Medicine Before Science. The Business of Medicine from the Middle Ages to the Enlightenment*, Cambridge, Cambridge University Press, 2003;

GABE, Jonathan, BURY Mike, ELSTON, Mary Ann, *Key Concepts in Medical Sociology*, London, Thousand Oaks, New Delhi, SAGE Publications, 2004;

GHITTA, Ovidiu (ed.), *Istoria Universității Babeș-Bolyai*, Cluj-Napoca, Mega, 2012;

GOLDFINGER, Eliot, *Human Anatomy for Artists: The Elements of Form*, Oxford, Oxford University Press, 1991;

- GRANSHAW, Lindsay, PORTER, Roy (eds.), *The Hospital in History*, London and New York, Routledge, 1989;
- GREENHALGH, Susan, *Under the Medical Gaze: Facts and Fictions of Chronic Pain*, Berkeley, Los Angeles and London, University of California Press, 2001;
- HALE, Robert B., COYLE, Terence, *Albinus on Anatomy*, New York, Dover Publications, 1989;
- HALLAM, Elizabeth, *Anatomy Museum. Death and the Body Displayed*, London Reaktion Books, 2016;
- HARLEY WARNER, John, EDMONSON, James M. (eds.), *Dissection: Photographs of a Rite of Passage in American Medicine, 1880 – 1930*, New York, Blast Books, 2009;
- HARRINGTON, Anne, *The Cure Within: A History of Mind-Body Medicine*, New York, London, W. W. Norton & Company, 2009;
- HENDRIKSEN, Marieke M. A., *Elegant Anatomy. The Eighteenth-Century Leiden Anatomical Collections*, Leiden, Brill, 2015;
- HUNTER, Mary, *The Face of Medicine: Visualising Medical Masculinities in Late Nineteenth-Century Paris*, Manchester, Manchester University Press, 2016;
- HURREN, Elizabeth T., *Dying for Victorian Medicine. English Anatomy and Its trade in the Dead Poor, c. 1834 – 1929*, Hampshire & New York, Palgrave Macmillan, 2012;
- JONES, Colin, PORTER, Roy (eds.), *Reassessing Foucault: Power, Medicine and the Body*, London and New York, Routledge, 1994;
- JUDOVITSZ, Dalia, *The Culture of the Body: Genealogies of Modernity*, Ann Arbor, University of Michigan Press, 2001;
- KARADY, Victor, NASTASĂ, Lucian, *The Medical Faculty of the University of Kolozsvár-Cluj and its students (1872-1918)*, Budapest-Cluj, CEU-CRDE, 2004;
- KELLY, Kate, *The Scientific Revolution and Medicine: 1450 - 1700*, New York, Facts on File, 2010;
- KEMP, Martin, WALLACE, Marina (eds.), *Spectacular Bodies. The Art and Science of the Human Body from Leonardo to Now*, Hayward Gallery London & University of California Press, 2000;
- KLAVER, Elizabeth, *The Body in Medical Culture*, Albany, State University of New York, 2009;
- KNOEFF, Rina, ZWIJNENBERG, Robert (eds.), *The Fate of Anatomical Collections*, Farnham, Ashgate, 2015;
- KORY-CALOMFIRESCU, Ștefania, *Promoția 1961 a Școlii Medicale Clujene*, Cluj-Napoca, Risoprint, 2004;

- KORY-CALOMFIRESCU, Ștefania, *Din grădina hipocratică*, Cluj-Napoca, Risoprint, 2004;
- KUSUKAWA, Sachiko, *Picturing the Book of Nature: Image, Text, and Argument in Sixteenth-Century Human Anatomy and Medical Botany*, Chicago, University of Chicago Press, 2012;
- LANDERS, Matthew Landers, MUÑOZ, Brian (eds.), *Anatomy and the Organization of Knowledge, 1500-1850*, London & New York, Routledge, 2016;
- LANTOS, John D., *Controversial Bodies. Thoughts on the Public Display of Plastinated Corpses*, Baltimore, John Hopkins University Press, 2011;
- MALCOLM, Grant (ed.), *Multidisciplinary Approaches to Visual Representations and Interpretations*, Amsterdam, Elsevier, 2004;
- MANEA, Pompiliu, *Colecția de aparatură medicală*, Cluj-Napoca, Mediamira, 2004;
- MARCUM, James A., *An Introductory Philosophy of Medicine: Humanizing Modern Medicine*, London, Springer Science+Business, 2008;
- MARTEL, James R., *Unburied Bodies: Subversive Corpses and the Authority of the Dead*, Amherst, MA, Amherst College Press, 2018;
- MAULITZ, Russell C., *Morbid Appearances. The Anatomy of Pathology in the Early Nineteenth Century*, Cambridge, Cambridge University Press, 1987;
- MILCU, Ștefan M. (ed.), *Istoria științelor din România - Medicina*, București, Ed. Acad. R.S.R., 1980;
- MIRCIOIU, Crișan, IONESCU, N.G., PAPILIAN, Cornelia, FLOREA, Marin, ZEGREANU, Gr. Octavian, *Omagiu Victor Papilian*, Cluj-Napoca, Editura Medicală a UMF, 1988;
- MITCHELL, Piers (ed.), *Anatomical Dissection in Enlightenment England and Beyond. Autopsy, Pathology and Display*, London and New York, Routledge, 2016;
- PATRIZIO, Andrew, KEMP, Dawn, *Anatomy Acts: How We Come to Know Ourselves*, Edinburgh, Birlinn, 2006;
- PASCU, Oliviu, POPESCU, Honoriu, BÂRSU, Cristian, *Școala clujeană de medicină și farmacie*, Cluj-Napoca, Ed. Medicală a UMF, 1999;
- PASCU, Oliviu, BÂRSU, Cristian, *Ctitorii faimei farmaciei și medicinei clujene*, Cluj-Napoca, Ed. Medicală a UMF, 2003;
- PÁLFY, Zoltán, *National Controversy in the Transylvanian Academe: The Cluj-Kolozsvár University in the first half of the 20th century*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 2005;
- PETHERBRIDGE, Deanna, JORDANOVA, Ludmilla (eds.), *The Quick and the Dead. Artists and Anatomy*, exhibition catalogue, Hayward Gallery London & University of California Press, 1997;

- POPA, Mircea, *Victor Papilian. Eseu monografic*, Cluj-Napoca, Eikon, 2008;
- PORTER, Roy (ed.), *The Popularization of Medicine, 1650-1850*, London and New York, Routledge, 1992;
- PUȘCAȘ, Vasile, *Universitate, societate, modernizare. Organizarea și activitatea științifică a Universității din Cluj, 1919-1940*, Cluj-Napoca, 2003;
- RICHARDSON, Ruth, *Death, Dissection and the Destitute*, Chicago & London, University of Chicago Press, 2000;
- RICHARDSON, Ruth, *The Making of Mr Gray's Anatomy. Bodies, Books, Fortune, Fame*, New York, Oxford University Press, 2008;
- ROBERTS, K.B., TOMLINSON, J.D.W., *The Fabric of the Body: European Traditions of Anatomical Illustration*, Oxford, Clarendon Press, 1992;
- RUPKE, Nicolaas Adrianus, *Vivisection in Historical Perspective*, London and New York, Routledge, 1990;
- SAPPOL, Michael, *A Traffic of Dead Bodies. Anatomy and Embodied Social Identity in Nineteenth-Century America*, Princeton, Princeton University Press, 2004;
- SAPPOL, Michael, *Body Modern. Fritz Kahn, Scientific Illustration, and the Homuncular Subject*, Minneapolis, University of Minnesota Press, 2017;
- SAWDAY, Jonathan, *The Body Emblazoned*, London and New York, Routledge, 1995;
- SCHWARTZ, Vanessa R., *Spectacular Realities. Early Mass Culture in Fin-de-Siècle Paris*, Berkeley, University of California Press, 1999;
- SCHUPBACH, W. Schupbach, *The Iconographic Collections of the Wellcome Institute for the History of Medicine*, London, Wellcome Institute for the History of Medicine, 1989;
- SETLACEC, Dan, *Medicina Românească. Medicina Europeană (1859-1916)*, București, Ed. Medicală, 1995;
- SIGMIREAN, Cornel, *Istoria formării intelectualității românești din Transilvania și Banat în epoca modernă*, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2000;
- SUGG, Richard, *Mummies, Cannibals and Vampires. The History of the Corpse Medicine from the Renaissance to the Victorians*, London and New York, Routledge, 2011;
- SUGG, Richard, *The Smoke of the Soul. Medicine, Physiology and Religion in Early Modern England*, London, Palgrave Macmillan, 2013;
- STAFFORD, Barbara M., *Body Criticism: Imaging the Unseen in Enlightenment Art and Medicine*, Cambridge, Mass/London, The MIT Press, 1991;
- TURNER, Bryan S., *Regulating Bodies. Essays in Medical Sociology*, London, Routledge, 1992;

TURNER, Bryan S., *Medical Power and Social Knowledge*, London, Thousand Oaks, New Delhi, SAGE Publications, 2007;

URSU, N. A , *Formarea terminologiei științifice românești*, București, Ed. Științifică, 1962;

VAIS, Gheorghe, *Arhitectura clinicilor universitare din Cluj 1886 – 1903. Programe de arhitectură în Clujul perioadei 1867-1918*, Cluj-Napoca, U.T. Press, 2007;

VAN DE VALL, Renée, ZWIJNENBERG, Robert (eds.), *The Body within: Art, Medicine and Visualization*, Leiden; Brill, 2009;

VOICULESCU, Marin, ANGELESCU, Mircea, *Medici scriitori și scriitori medici*, București, Ed. Medicală, 1964;

WILLIAMS, Simon, *Medicine and the Body*, London, Thousand Oaks, New Delhi, SAGE Publications, 2003;

WILS, Kaat, DE BONT, Raf, AU, Sokhieng (eds.), *Bodies Beyond Borders. Moving Anatomies, 1750-1950*, Leuven, Leuven University Press, 2017;

Articole:

ACKERKNECHT, Erwin H., “From Barber-Surgeon to Modern Doctor”, in *Bulletin of the History of Medicine*, vol. 58, issue 4, 1984, pp. 545-553;

ADAMS, Ellen, “Defining and Displaying the Human body: Collectors and Classics during the British Enlightenment”, in *Hermathena*, issue 187, 2009, pp. 65-97;

ALBERTI, Samuel J. M. M., “Objects and the Museum” in *Isis*, vol. 96, issue 4, 2005, pp. 559-571;

ALBERTI, Fay Bound, “Bodies, Hearts, and Minds: Why Emotions Matter to Historians of Science and Medicine”, *Isis*, vol. 100, issue 4, 2009, pp. 798-810;

ALBURY, W. R., “Broadening the Vision of the History of Medicine”, *Health and History*, vol. 7, issue 1, 2005, pp. 2-16;

ALFONSO-GOLDFARB, Ana M., WAISEE, Silvia, FERRAZ, Marcia H. M., “From Shelves to Cyberspace: Organization of Knowledge and the Complex Identity of History of Science”, in *Isis* , vol. 104, issue 3, 2013, pp. 551-560;

ANDERSON, Ian, “Bodies, Disease and the Problem of Foucault”, *Social Analysis: The International Journal of Anthropology*, issue 37, 1995, pp. 67-81;

ANNAN, Gertrude L., “Medicine and the Arts: Some Aspects of the History of Medicine and Culture”, in *Ciba Symposium*, vol. XI, issue 9, 1951, pp. 1367-1376;

ANNONI, Marco, SCHIAVONE, Giuseppe, CHIAPPERINO, Luca, BONIOLO, Giovanni, “Constructing the Medical Humanities Gaze”, *Critical Reviews in Oncology/Hematology*, vol. 84, issue 2, 2012, pp. S5-S10;

AREN, Roderick, IEDEMA, Michael, JORM, Christine, LONG, Debbi, BRAITHWAITE,

Jeffrey, TRAVAGLIA, Jo, WESTBROOK, Mary, “Turning the Medical Gaze in upon itself: Root Cause Analysis and the Investigation of Clinical Error”, *Social Science & Medicine*, vol. 62, issue 7, 2006, pp. 1605-1615;

ARNOLD, Ken, SÖDERQVIST, Thomas, “Medical Instruments in Museums: Immediate Impressions and Historical Meanings”, in *Isis*, vol. 102, issue 4, 2011, pp. 718-729;

BABA, Waseem Akber, “Gaze and Medical Diagnosis: A Historical Account of Concepts in Biomedicine”, *Journal of Research on History of Medicine*, vol. 10, issue 3, 2021, pp. 147-156;

BAILAR, Melissa, “Uncanny Anatomie/Figures of Wax”, in *The Journal of the Midwest Modern Language Association*, vol. 49, issue 2, 2016, pp. 29-53;

BATES, A.W., “‘Indecent and Demoralising Representations’: Public Anatomy Museums in mid-Victorian England”, in *Medical History*, issue 52, 2008, pp. 1-22;

BÂRSU, Cristian, “Cercetări medico-istorice privind evoluția Pavilionului de Anatomie al Facultății de Medicină din Cluj în perioada 1888 – 1923”, in *Clujul Medical*, vol. 85, issue 4, 2012, pp. 658-662;

BÂRSU, Cristian, “Privire generală asupra Muzeului Școlii de Medicină și Farmacie din Cluj”, in *Medical Connections*, vol. 44, issue 4, 2016, pp. 97-101;

BÂRSU, Cristian, “Mari figuri ale medicinei clujene la momentul istoric al începutului învățământului medical românesc în Transilvania”, in *Clujul Medical*, vol. LXXII, issue 3, 1999, pp. 393-399;

BÂRSU, Cristian, “Fighting for Anatomy. Overview regarding two prestigious Romanian anatomists of the 20th century: Victor Papilian and Grigore T. Popa”, in *Romanian Journal of Morphology and Embryology*, vol. 57, issue 1, 2016, pp. 331-337;

BÂRSU, Cristian, “Volume cu dedicații de la Disciplina de Istoria Medicinii din Cluj”, in *Clujul Medical*, issue 85, 2012, pp. 510-513;

BEDINI, Silvio A., “The Evolution of Science Museums”, in *Technology and Culture*, vol. 6, issue 1, 1965, pp. 1-29;

BERKOWITZ, Carin, “The Beauty of Anatomy: Visual Displays and Surgical Education in Early Nineteenth-Century London”, in *Bulletin of the History of Medicine*, vol. 85, issue 2, 2011, pp. 248-278;

BERKOWITZ, Carin, “Systems of Display: The Making of Anatomical Knowledge in Enlightenment Britain”, in *The British Journal for the History of Science*, vol. 46, issue 3, 2013, pp. 359-387;

BERKOWITZ, Carin, “Defining a Discovery: Priority and Methodological Controversy in Early Nineteenth-Century Anatomy”, in *Notes and Records of the Royal Society of London*, vol. 68, issue 4, 2014, pp. 357-372;

BLEICHMAR, Daniela, “Learning to Look: Visual Expertise across Art and Science in Eighteenth-Century France”, in *Eighteenth-Century Studies*, vol. 46, issue 1, 2012, pp.

85-111;

BROMAN, Thomas, "Rethinking Professionalization: Theory, Practice and Professional Ideology in Eighteenth-Century German Medicine", in *The Journal of Modern History*, vol. 67, issue 4, 1995, pp. 835-872;

BRANDT, Allan M., "Emerging Themes in the History of Medicine", *The Milbank Quarterly*, vol. 69, issue 2, 1991, pp. 199-214;

BUKLIJAS, Tatjana, "Cultures of Death and Politics of Corpse Supply: Anatomy in Vienna, 1848 – 1914", in *Bulletin of the History of Medicine*, vol. 82, issue 3, 2008, pp. 570-607;

BURNHAM, John C., "A Brief History of Medical Practitioners and Professional Historians as Writers of Medical History", *Health and History*, issue ¼, 1999, pp. 250-273;

CALLEN, Anthea, "Masculinity and Muscularity: Dr Paul Richer and Modern Manhood", in *Paragraph*, vol. 26, issue ½, 2003, pp. 17-41;

CARLINO, Andrea, "The Book, the Body, the Scalpel: Six Engraved Title Pages for Anatomical Treatises of the First Half of the Sixteenth Century", in *RES: Anthropology and Aesthetics*, issue 16, 1988, pp. 33-50;

CARLINO, Andrea, "Knowe Thyself: Anatomical Figures in Early Modern Europe", in *RES: Anthropology and Aesthetics*, issue 27, 1995, pp. 52-69;

COLEMAN, Ruth B., "Medical Illustration: a Profession Serving Medical Progress", in *BIOS*, vol. 18, issue 2, 1947, pp. 98-108;

CONDRAU, Flurin, "The Patient's View Meets the Clinical Gaze", *Social History of Medicine*, vol. 20, issue 3, 2007, pp. 525-540;

CRAWFORD, T. Hugh, "Imaging the Human Body: Quasi Objects, Quasi Texts, and the Theater of Proof", in *PMLA*, vol. 111, issue 1, 1996, pp. 66-79;

DALE, Henry, "Experiment in Medicine", *Cambridge Historical Journal*, vol. 8, issue 3, 1946, pp. 166-178;

DAVID, Joseph Ben, "Scientific Productivity and Academic Organization in Nineteenth Century Medicine", *American Sociological Review*, vol. 25, issue 6, 1960, pp. 828-843;

DAVIS, Elliot Bostwick, "William Rimmer's 'Art Anatomy' and Charles Darwin's Theories of Evolution", in *Master Drawings*, vol. 40, issue 4, 2002, pp. 345-359;

DE MUNCK, Bert, "Corpses, live Models and Nature: Assessing Skills and Knowledge before the Industrial Revolution (Case: Antwerp)", in *Technology and Culture*, vol. 51, issue 2, 2010, pp. 332-356;

DIETZ, Bettina, "Making Natural History: Doing the Enlightenment", in *Central European History*, vol. 43, issue 1, 2010, pp. 25-46;

DRUCKER, Peter F., "The Technological Revolution: Notes on the Relationship of Technology, Science, and Culture", *Technology and Culture*, vol. 2, issue 4, 1961, pp.

342-351;

EBENSTEIN, Joanna, "Ode to an Anatomical Venus", in *Women's Studies Quarterly*, vol. 40, issue ¾, 2012, pp. 346-352;

EVANS, Andrew D., "Race Made Visible: the Transformation of Museum Exhibits in Early-Twentieth-Century German Anthropology", in *German Studies Review*, vol. 31, issue 1, 2008, pp. 87-108;

FAIRCHILD, Amy L., "The Rise and Fall of the Medical Gaze: The Political Economy of Immigrant Medical Inspection in Modern America" *Science in Context*, vol. 19, issue 3, 2006, pp. 337-356;

FAULKNER, Wendy, "Conceptualising Knowledge Used in Innovation: A Second Look at the Science-Technology Distinction and Industrial Innovation", *Science, Technology, & Human Values*, vol. 19, issue 4, 1994, pp. 425-458;

FERRARI, G., "Public Anatomy Lessons and the Carnival: The Anatomy Theatre of Bologna," in *Past and Present*, vol. CXVII, 1987, pp. 50-106;

FINDLAY, Deborah, "The Medical Gaze: Medical Models, Power, and Women's Health", *Atlantis: Critical Studies in Gender, Culture & Social Justice*, vol. 18, issue 1&2, 1992, pp. 104-124;

FORGAN, Sophie, "Context, Image and Function: A Preliminary Enquiry into the Architecture of Scientific Societies", in *The British Journal for the History of Science*, vol. 19, issue 1, 1986, pp. 89-113;

GELFAND, Toby, "The 'Paris Manner' of Dissection: Student Anatomical Dissection in Early Eighteenth-Century Paris", in *Bulletin of the History of Medicine*, vol. 46, issue 2, 1972, pp. 99-130;

GELFAND, Toby, "A Clinical Ideal: Paris 1789", *Bulletin of the History of Medicine*, vol. 51, issue 3, 1977, pp. 397-411;

GELFAND, Toby, "Demystification and Surgical Power in the French Enlightenment", in *Bulletin of the History of Medicine*, vol. 57, issue 2, 1983, pp. 203-217;

GOLDENBERG, Maya J., "Clinical Evidence and the Absent Body in Medical Phenomenology: on the Need for a New Phenomenology of Medicine", *International Journal of Feminist Approaches to Bioethics*, vol. 3, issue 1, 2010, pp. 43-71;

GRAY, Benjamin R., GUNDERMAN, Richard B., "Lessons of History: The Medical Gaze", *Resident Education Perspective*, vol. 23, issue 6, 2016, pp. 774-776;

GUERRINI, Anita, "Duverney's Skeletons", in *Isis*, vol. 94, issue 4, 2003, pp. 577-603;

GUERRINI, Anita, "Anatomists and Entrepreneurs in Early Eighteenth-Century London", in *Journal of the History of Medicine and Allied Sciences*, vol. 59, issue 2, 2004, pp. 219-239;

HANKS, Travis, "Inside-Out: The Objectification of Embodiment", *Thresholds*, issue 29, 2005, pp. 86-90;

- HANSEN, J.V., “Resurrecting Death: Anatomical Art in the Cabinet of Dr. Frederik Ruysch”, in *The Art Bulletin*, vol. 78, issue 4, 1996, pp. 663-679;
- HAU, Michael, “The Holistic Gaze in German Medicine, 1890-1930”, in *Bulletin of the History of Medicine*, vol. 74, issue 3, 2000, pp. 495-524;
- HAVILAND, Thomas N., PARISH, Lawrence Charles, “A Brief Account of the Use of Wax Models in the Study of Medicine”, in *Journal of the History of Medicine and Allied Sciences*, vol. 25, issue 1, 1970, pp. 52-75;
- HENSON, Pamela M., “‘Objects of Curious Research’: The History of Science and Technology at the Smithsonian”, in *Isis*, vol. 90, 1999, pp. S249-S269;
- HICK, Christian, “The Art of Perception: From the Life World to the Medical Gaze and Back Again”, *Medicine, Health Care and Philosophy*, issue 2, 1999, pp. 129-140;
- HIRSCHAUER, Stefan, “The Manufacture of Bodies in Surgery”, in *Social Studies of Science*, vol. 21, issue 2, 1991, pp. 279-319;
- HOPWOOD, Nick, “‘Giving Body’ to Embryos: Modelling, Mechanism, and the Microtome in Late Nineteenth-Century Anatomy”, in *Isis*, vol. 90, issue 3, 1999, pp. 462-496;
- HUISMAN, Frank, “The Dialectics of Understanding: on Genres and the Use of Debate in Medical History”, *History and Philosophy of the Life Sciences*, vol. 27, issue 1, 2005, pp. 13-40;
- HURREN, Elizabeth T., “Whose Body Is It Anyway? Trading the Dead Poor, Coroner's Disputes and the Business of Anatomy at Oxford University, 1885 – 1929”, in *Bulletin of the History of Medicine*, vol. 82, issue 4, 2008, pp. 775-819;
- ION, Alexandra, DOBOȘ Corina, “Introduction: Historicizing the Body”, in *The Museum of the Romanian Peasant Anthropology Review*, issue 20, 2015, pp. 7-10;
- JONES, Claire L., “Instruments of Medical Information: The Rise of the Medical Trade Catalog in Britain, 1750-1914”, in *Technology and Culture*, vol. 54, issue 3, 2013, pp. 563-599;
- KEAT, Russell, “The Human Body in Social Theory: Reich, Foucault and the Repressive Hypothesis”, *Radical Philosophy*, issue 42, 1986, pp. 275-303;
- KEELE, Kenneth D., “Uses And Abuses Of Medical History”, *The British Medical Journal*, vol. 2, issue 5524, 1966, pp. 1251-1254;
- KEMP, Martin, “Dissection and Divinity in Leonardo’s Late Anatomies”, in *Journal of the Warburg and Courtauld Institutes*, vol. XXXV, 1972, pp. 200-225;
- KLEIN, Ursula, “The Laboratory Challenge: Some Revisions of the Standard View of Early Modern Experimentation”, in *Isis*, vol. 99, issue 4, 2008, pp. 769-782;
- KLESTINEC, Cynthia, “A History of Anatomy Theaters in Sixteenth-Century Padua”, in *Journal of the History of Medicine and Allied Sciences*, vol. 59, issue 3, 2004, pp. 375-412;

KLESTINEC, Cynthia, "Civility, comportment and the Anatomy Theater: Girolamo Fabrici and His Medical Students in Renaissance Padua", in *Renaissance Quarterly*, vol. 60, issue 2, 2007, pp. 434-463;

KNOTT, John, "Popular Attitudes to Death and Dissection in Early Nineteenth Century Britain: The Anatomy Act and the Poor", in *Labour History*, issue 49, 1985, pp. 1-18;

LAFFERTON, Emese, "Race, Science and Medicine in Central and Eastern Europe in the Decades around 1900. An Introduction," *East Central Europe*, issue 43, 2016, pp. 1-13;

LAQUEUR, Thomas, "Bodies, Death and Pauper Funerals", in *Representations*, issue 1, 1983, pp. 109-131;

LAWRENCE, Christopher, "Incommunicable Knowledge: Science, Technology and the Clinical Art in Britain 1850-1914", *Journal of Contemporary History*, vol. 20, issue 4, 1985, pp. 503-520;

LO PRESTI, Roberto, "Anatomy as Epistemology: The Body of Man and the body of Medicine in Vesalius and his Ancient Sources", in *Renaissance and Reformation/Renaissance et Réforme*, vol. 33, issue 3, 2010, pp. 27-60;

LUDWIG, David, "Mediating Objects: Scientific and Public Functions of Models in Nineteenth-Century Biology", in *History and Philosophy of the Life Sciences*, vol. 35, issue 2, 2013, pp. 139-166;

MAERKER, Anna, "Anatomizing the Trade: Designing and Marketing Anatomical Models as Medical Technologies, ca. 1700 – 1900", in *Technology and Culture*, vol. 54, issue 3, 2013, pp. 531-562;

MAERKER, Anna, "Towards a Comparative History of Touch and Spaces of Display: The Body as Epistemic Object", in *Historical Social Research/Historische Sozialforschung*, vol. 40, issue 1, 2015, pp. 284-300;

MATOUŠEK, Otakar, "The Medical School of Vienna and of Prague", in *Medizinhistorisches Journal*, vol. 2, issue 2, 1967, pp. 99-106;

NEMEC, Birgit, "Anatomical Modernity in Red Vienna: Textbook for Systematic Anatomy and the Politics of Visual Milieus", in *Sudhoffs Archiv*, vol. 99, issue 1, 2015, pp. 44-72;

NYHART, Lynn, "The Disciplinary Breakdown of German Morphology, 1870 – 1900", in *Isis*, vol. 78, issue 3, 1987, pp. 365-389;

O'CALLAGHAN, Aoife K, "'The medical gaze': Foucault, Anthropology and Contemporary Psychiatry in Ireland", *Irish Journal of Medical Science*, issue 191, 2022, pp. 1795-1797;

OLINIC, N., BÂRSU, Cristian, "Clujul medical. 1920 – 1999. Date de istorie", in *Clujul medical*, vol. LXXII, issue 3, 1999, pp. 409-418;

PERKINS, Moreland, "The Picturing in Seeing", in *The Journal of Philosophy*, vol. 67, issue 10, 1970, pp. 321-339;